

DOSARUL DE SECURITATE AL ISTORICULUI SILVIU DRAGOMIR

În paralel cu preluarea controlului asupra principalelor instituții din stat, ca și asupra întregii societăți în ansamblul ei, regimul comunist din România a trecut și la impunerea unei noi politici culturale. Urmând mimetic modelul sovietic, P.C.R. dorea înlocuirea vechii culturi („antiștiințifică”, „instrument al dominației de clasă a burgheziei și moșierimii”), cu o cultură nouă, „democratică”, „legată de popor și de viața reală”¹. În România, ca și în celelalte țări din blocul comunist, trebuia să aibă loc o revoluție culturală, care însă nu putea fi un proces spontan, ci unul strict controlat și condus de partid.

Regimul avea în vedere introducerea în programele universitare a unor noi discipline, ca bazele marxism-leninismului, materialismul dialectic și economia politică, dar și tipărirea de noi manuale, conforme cu noua linie, sau traducerea manualelor sovietice. Totodată, se urmărea crearea unei noi intelectualități, provenite din rândul muncitorimii și țărănimii, fără a se neglija însă „reeducarea vechiului corp didactic”. Fenomenul a fost identic în tot spațiul est-european².

Pentru a transpune în practică această „revoluție culturală”, regimul comunist nu a ezitat să folosească metode de constrângere și chiar de teroare în raport cu vechea intelectualitate, mergând de la interdicția de publicare și epurarea din învățământ³ până la condamnarea la ani grei de temniță. Astfel de pedepse extreme nu au ocolit nici breasla istoricilor, noua putere neezitând să trimită în detenție nume consacrate din rândul acestora (precum Silviu Dragomir, Ioan Lupaș, Ștefan Meteș, Constantin C. Giurescu, Teofil Sauciu-Săveanu ș.a.), dintre care unii și-au pierdut chiar viața în penitenciar (cele mai ilustrative exemple fiind Alexandru Lapedatu și Gheorghe Brătianu).

Trebuie recunoscut însă faptul că amploarea măsurilor coercitive luate față de intelectuali a fost mult mai redusă decât în cazul celorlalte categorii sociale. Represiunea nu a avut în vedere intelectualitatea ca o clasă socială distinctă, ci doar un număr de personalități individuale, în marea majoritate a cazurilor foști miniștri, legionari marcanți sau lideri ai vechilor partide politice. S-a urmărit îndeosebi doar crearea unei atmosfere de teroare în mediul intelectual, care să ducă atât la eliminarea oricăror atitudini potrivnice, cât mai ales la acceptarea sau chiar adeziunea la noua putere. Elitele intelectuale trăiau practic permanent sub amenințarea arestării⁴.

¹ În 1950 Sorin Toma, redactor-șef al ziarului *Scântia*, scria: „Revoluția culturală este pentru noi cu atât mai arzător necesară cu cât fostele clase dominante, apărând propriile lor interese de jaf și acelea ale imperialiștilor cărora le erau înfeudate, au ținut poporul nostru într-o stare de mare înapoiere economică și într-o și mai neagră înapoiere culturală. [...] Noua cultură se dezvoltă în luptă înverșunată împotriva celeilalte «culturi», împotriva culturii reacționare, mincinoase, sterpe a burgheziei române, îmbibată de disprețul cosmopolit față de poporul nostru și creația lui, de naționalism șovinist, de slugărnicie față de «cultura» canibalică a imperialismului”. *Pentru pace traică, pentru democrație populară*, din 20 octombrie 1950, p. 3-4.

² Spre exemplu, Chiril Dramaliev, membru al C.C. al Partidului Comunist Bulgar, arăta în 1950 că în Bulgaria „Puterea populară a și epurat aproape pe toți profesorii reacționari din școlile superioare. Din program s-a înlăturat tot balastul reacționar și inutil. S-a introdus studiul obligatoriu al materialismului dialectic și istoric, al Constituției Republicii Populare Bulgare și al bazelor marxism-leninismului”. Chiril Dramaliev, *Construcția culturală în Republica Populară Bulgaria*, în *ibidem*, din 10 martie 1950, p. 4.

³ La Conferința Comitetului Regional P.C.R. Banat din 14-15 august 1945, Ilie Murgulescu (pe atunci conferențiar la Politehnica din Timișoara, apoi viitor ministru al Învățământului) afirma: „Trebuie să constatăm că regimul din trecut a lăsat o școală care nu poate pași pe drumul realizărilor democrației. Epurarea cadrelor de învățământ de elemente fasciste e un imperativ imediat. De asemenea, mai trebuie democratizat programul [de învățământ – n.n.]. Trebuie să dispară din învățământ istoria cu metode șovinite, de asemenea, să dispară falsificările despre vecinul nostru [U.R.S.S. – n.n.]. Ne luăm angajamentul că dascălimea epurată va pași cu hotărâre pe drumul realizărilor și al înfăptuirii unei școli pentru popor”. Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare A.N.I.C.), fond C.C. al P.C.R. – *Cancelarie*, dosar nr. 67/1945, f. 23.

⁴ Cu atât mai mult spectrul iminentei arestări îi afecta pe intelectuali eliberați din detenție, care cunoscuseră traumele vieții de penitenciar. Într-o scrisoare trimisă de Ioan Lupaș lui Mircea Georgescu, profesor universitar din București, la 30 mai 1960, interceptată de Securitate, istoricul ardelean scria: „Apropiindu-se luna iulie, mă tem să nu se repete cazul reținerilor și în acest an, ca și în 1958 și, parțial, în 1959. [...] O repetare a cazului în actualele circumstanțe ar fi

Pentru noul regim era mult mai importantă atragerea elitelor culturale decât eliminarea acestora⁵, intelectualii aserviți puterii beneficiind de numeroase avantaje: tiraje imense ale lucrărilor scrise, remunerate în mod corespunzător, popularizarea intensă prin toate mijloacele, numirea în funcții importante în stat⁶, accesul la fonduri din bugetul statului⁷, alte avantaje materiale⁸ etc. Fenomenul s-a manifestat în întreg blocul comunist, cu diferențe de amploare însă de la o țară la alta⁹.

Printre victimele politicii represive a regimului comunist, din rândul marilor istorici români s-a numărat și Silviu Dragomir, eminent istoric transilvănean. Născut la 13 martie 1888 în localitatea Gurasada (jud. Hunedoara), unde tatăl său era notar comunal, Silviu Dragomir a urmat primele clase secundare la Blaj (1897-1903), dar clasele a VII-a și a VIII-a de liceu le-a continuat la Novisad, în Serbia, din dorința de a studia limbile slavice. Atras de religie, a urmat Facultatea de Teologie din Cernăuți (1905-1909), încheiată în anul următor cu doctoratul. Și-a continuat studiile în domeniul istoriei la universitățile din Viena (1909-1910) și Moscova (1910-1911). În toată această perioadă a făcut cercetări în arhivele imperiale de la Viena, în arhivele de la Moscova, dar și în arhivele din Budapesta, Karlowitz și Belgrad.

Revenit în Ardeal, în 1911 a fost numit profesor la Seminarul Andreean din Sibiu, unde a funcționat până în 1919, când a fost invitat să predea Istoria popoarelor sud-est europene la Facultatea de Litere și Filozofie a nou înființatei Universității din Cluj. Activitatea sa didactică a continuat până în anul 1947, când a fost pensionat forțat de regimul comunist.

În plan științific, Silviu Dragomir s-a distins prin numeroase lucrări referitoare la revoluția din 1848-1849 în Transilvania sau privind istoria ortodoxiei din Transilvania și relațiile religioase ale românilor cu rușii în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea. La elaborarea acestora a folosit un număr mare de documente cercetate în arhivele din străinătate deja menționate, la care s-au adăugat și materialele adunate din arhivele episcopiei și mitropoliei ortodoxe din Transilvania. Era considerat în epocă drept cel mai bun cunoscător al problemelor istoriei Transilvaniei, îndeosebi

grozav de dureroasă, căci o ducem f.f. greu și cu sănătatea și cu disponibilitățile materiale”. Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (în continuare A.C.N.S.A.S.), fond *Penal*, dosar nr. 489, f. 75.

⁵ În perioada relativei relaxări ideologice de după moartea lui Stalin, Gheorghiu-Dej arăta în ședința Biroului Politic al C.C. al P.M.R. din 28 septembrie 1954 faptul că „trebuie mai multă atenție față de intelectuali. Să ajutăm intelectualitatea noastră în lămurirea diferitelor probleme teoretice, ideologice, să nu o jignim. Sunt mai multe sisteme, nu poți să scoți sabia și să te repezi la intelectuali și să-i tai capul. În tot cazul, trebuie mai multă grijă”. A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – *Cancelarie*, dosar nr. 111/1954, f. 33.

⁶ În România sunt binecunoscute cazurile lui Mihail Sadoveanu (vicepreședinte al Prezidiului M.A.N.), C.I. Parhon (președinte al Prezidiului M.A.N.), Traian Săvulescu (președinte al Academiei R.P.R.), Athanasie Joja (vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, ministrul Învățământului și Culturii, președinte al Academiei R.P.R.), Mihail Ralea (ministrul Artelor, vicepreședinte al Prezidiului M.A.N., membru al Consiliului de Stat) ș.a.

⁷ Pentru date exacte privind sumele mari care s-au alocat de regim în anul 1948 pentru cercetările arheologice din România a se consulta Florin Müller, *Politică și istoriografie în România (1948-1964)*, Cluj-Napoca, Editura Nereamia Napocae, 2003, p. 199-200.

⁸ Un exemplu elocvent este oferit de Miron Constantinescu, care în cuvântarea ținută la consfătuirea cu secretarii regionali ai P.C.R. din 15-17 noiembrie 1945 sublinia: „Intelectualilor să le arătăm: ce bunuri culturale au apărut în timpul dictaturii în țara noastră? Dictatura înăbușe cultura și progresul. Tot guvernul democratic se îngrijește și se va îngriji pentru îmbunătățirea situației lor materiale. Când s-a întâmplat ca guvernul să pună la dispoziția unui scriitor o casă, cum i s-a dat lui Sadoveanu?”. A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – *Cancelarie*, dosar nr. 105/1945, f. 14.

⁹ În Polonia situația era aceeași: „Atunci, adică în 1946, oricine putea fi util era întâmpinat cu bucurie; nu se cerea să fii roșu: în realitate, în țară erau extrem de puțini adepți ai lui Stalin, ceea ce explică și măștile sub care se manifesta partidul și cumpătarea lozincilor sale. Nu încăpea îndoiala că populația păgână putea fi îndreptată spre înțelegerea și acceptarea Noii Credințe doar prin dozarea răbdătoare și prin mărirea treptată a dozelor doctrinei. [...] Acum scriitorii se comportau cumva ca niște fecioare: dornice, dar temătoare. Primele lor declarații publice erau prudente și formulate cu grijă. Dar nu era important ce spuneau. Era nevoie de numele lor în coloanele revistelor. În felul acesta autoritățile creau indiciile exterioare care să arate că obțin sprijinul întregii elite culturale. [...] cel mai important lucru era să se construiască o punte între grupul de comuniști și țară, iar în acest proces de mare ajutor puteau fi scriitorii cu renume și cunoscuți ca liberali sau chiar conservatori” (Czesław Miłosz, *Gândirea captivă. Eseu despre logocrațiile populare*, București, Editura Humanitas, 1999, p. 106). Fenomenul s-a manifestat aidoma și în cazul istoricilor din România.

pentru secolele XVIII-XIX, dar era văzut și ca unul din „stâlpii ortodoxismului ardelean” (alături de profesorii Ioan Lupăș, Onisifor Ghibu și Ion Matei). Pentru laborioasa activitate istoriografică desfășurată, în 1916 a fost ales membru corespondent al Academiei Române, iar din 1928 a devenit membru titular, ocupând locul lui Vasile Pârvan.

Silviu Dragomir s-a afirmat de timpuriu și în plan politic, la 1 decembrie 1918 fiind ales secretar al Adunării de la Alba Iulia, care a votat unirea cu România. A activat apoi în cadrul mai multor partide: Partidul Național Român, Partidul Poporului, Partidul Național Agrar și Partidul Național Creștin (P.N.C.). A făcut parte aproape întotdeauna din gruparea condusă de Octavian Goga, astfel încât în decembrie 1937, când P.N.C. a ajuns la guvernare, a fost numit ministru secretar de stat. La 20 ianuarie 1939 a fost numit secretar general al Frontului Renașterii Naționale și ministru secretar de stat pentru minorități, funcție deținută până în iulie 1940. La 30 august 1940, în Consiliul de Coroană, a fost printre puținii care s-a împotrivit cedării în fața hotărârilor Dictatului de la Viena.

În anii 1944-1945, în perioada de defascizare a țării, Silviu Dragomir nu a avut de suferit, continuându-și nestingherit activitatea științifică și didactică la Universitatea „Ferdinand I” din Cluj. Acum istoricul a inițiat publicarea monumentalei lucrări *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848-1849*, vol. I-V, apărută între anii 1944 și 1947. S-a remarcat de asemenea prin activitatea depusă în cadrul Academiei Române, unde a deținut, până la transformarea acesteia în Academia R.P.R., funcția de președinte al Secției pentru istorie.

Momentul în care Silviu Dragomir a intrat în atenția noilor autorități l-a reprezentat declanșarea grevei studenților de la Cluj, în primăvara anului 1946. Începând cu ziua de 10 mai 1946, ziua națională a României, în contextul aflării veștii că la Paris aliații au căzut de acord cu privire la anularea arbitrajului de la Viena, în Cluj au avut loc mai multe manifestații ale studenților îndreptate împotriva iredentismului maghiar, dar și a noilor autorități. Apogeul a fost atins la 28 mai 1946, când poliția nu a putut face față manifestațiilor, motiv pentru care au fost aduși cu camioanele muncitorii de la fabrica Dermata, în mare majoritate comuniști de origine maghiară. Muncitorii, după un model experimentat cu succes la 8 noiembrie 1945 în București¹⁰, au devastat căminul studențesc „Avram Iancu” și abia intervenția armatei sovietice a liniștit situația, deoarece poliția din Cluj nu s-a implicat. Evenimentele au continuat și în zilele de 29 și 30 mai, perioadă în care au fost arestați un număr mare de studenți și doar șapte maghiari¹¹. În aceste condiții, la 1 iunie 1946 studenții au declarat grevă generală, cerând eliberarea colegilor arestați, care între timp au fost transportați la București pentru cercetări.

Pentru a stopa desfășurarea grevei, care putea să se răspândească în mai multe centre universitare tocmai înaintea alegerilor, la 6 iunie 1946, ministrul de Interne, Teohari Georgescu, a sosit la Cluj, unde s-a întâlnit cu profesorii Universității. Din partea acestora au luat cuvântul Emil Petrovici (noul rector al Universității, a cărui demisie era cerută insistent de studenți)¹² și Silviu Dragomir. În intervenția sa, după ce a explicat desfășurarea evenimentelor, Silviu Dragomir a cerut eliberarea studenților arestați și pedepsirea muncitorilor vinovați de distrugerea căminului „Avram Iancu”. După ce au obținut asigurări din partea lui Teohari Georgescu, confirmate și de o declarație a lui Petru Groza, că cele cerute vor fi puse în practică, profesorii universitari au fost

¹⁰ De altfel, această practică avea să devină uzuală pe tot parcursul anului electoral 1946. Pentru detalii referitoare la modul cum întrunirile electorale ale P.N.Ț. erau de cele mai multe ori întrerupte de grupuri de muncitori aduși de P.C.R. a se vedea Reuben H. Markham, *România sub jugul sovietic*, București, Fundația Academia Civică, 1996.

¹¹ Un raport întocmit de chestorul Gheorghe Crăciun la 7 iunie 1946 reliefează foarte bine modul cum se desfășurau aceste cercetări. Față de numărul mare de studenți reținuți, acesta afirmă: „Deși s-a arestat și un număr de muncitori, fapte concrete nu s-au putut pune în sarcina lor, deoarece parte din ei au negat, iar cei care au luat parte la incidentele de la Căminul «Avram Iancu» au refuzat să se prezinte la Poliție pentru a fi interogați”. A.C.N.S.A.S., fond *Informativ*, dosar nr. 514, f. 68.

¹² Mărturisindu-și conformismul politic, într-o autobiografie scrisă la 24 februarie 1950, Emil Petrovici avea să precizeze: „Ca rector al Universității, având foarte puțini colegi comuniști, am readus Universitatea la Cluj, fiind în veșnică luptă distrugătoare de nervi cu spiritul șovin și reacțiunea care domina în sânul personalului Universității și mai ales al studențimii. Lupta dintre elementele democratice și cele reacționare a culminat în greva nereușită a studențimii reacționare din iunie 1946” (Idem, dosar nr. 3.880, f. 16).

de acord să semneze un apel de încetare a grevei¹³. Apelul a fost semnat și de Silviu Dragomir, alături de alți istorici și intelectuali clujeni, precum Ioan Moga, Ioachim Crăciun, Francisc Pall, Ștefan Bezdechi, Constantin Sudîțeanu, Victor Papilian ș.a.

La 8 iunie 1946 ministrul Justiției, Lucrețiu Pătrășcanu, a sosit la Cluj și a ținut o conferință la Universitate, unde a cerut profesorilor universitari să nu fie solidari cu greviștii și să nu influențeze studenții pentru menținerea grevei. Într-un raport din 9 iunie 1946 al lui Mihail Patriciu, șeful Inspectoratului Regional de Poliție Cluj, adresat Direcției Generale a Siguranței, se arată că la intervențiile lui Pătrășcanu au ripostat profesorii Silviu Dragomir, Florian Ștefănescu-Goangă și alții, „care au expus d-lui ministru cum s-au produs incidentele și cum a evoluat greva studențească”. Silviu Dragomir a cerut aducerea studenților arestați la Cluj, întrebând dacă arestările s-au făcut cu forme legale. La întrebarea lui Pătrășcanu de ce dorește aducerea acestora la Cluj, el a răspuns „pentru liniștea sufletească”. Istoricul a acuzat organele locale de dezinformare și de pasivitate față de agresivitățile contra studenților: „Ne faceți nouă reproșuri d-le ministru, dac-ar fi pe planul reproșurilor atunci noi am reproșa că după două ore de devastare asupra Căminului «Avram Iancu» autoritățile nu ne-au dat concursul, dvs. ce spuneți de asta?”¹⁴. Intervențiile sale i-au atras adeziunea studenților.

După încheierea grevei (sfârșită la 16 iunie 1946, când Poliția a închis toate căminele, iar studenții au fost nevoiți să plece acasă), la 6 iulie 1946, Direcția Generală de Siguranță a cerut date despre toți profesorii care au luat cuvântul la întâlnirile cu Teohari Georgescu și Pătrășcanu, interesând îndeosebi „antecedentele și activitatea politică actuală”. Cererea a fost repetată și în august 1946, când organele locale de Siguranță au trimis câteva date biografice despre fiecare. Referitor la Silviu Dragomir se menționa că este fost ministru și că nu s-a încadrat în nici o „organizație democratică”.

Cert este faptul că din acest moment istoricul s-a aflat permanent în atenția Siguranței, deoarece la 16 aprilie 1947 inspectorul Mihail Patriciu transmitea ordinul Chesturii de Poliție a Municipiului Cluj, condusă de Gheorghe Crăciun, de a „urmări și pe mai departe activitatea profesorului Silviu Dragomir”. La 27 aprilie 1947, Crăciun răspunde cu o notă în care se arată faptul că „din supraveghele efectuate în ultimul timp și în special de când s-au făcut ultimele ridicări, susnumitul profesor universitar nu a mai luat contact cu nici o persoană reacționară și evită a discuta chestiunile politice. Menționăm că se continuă supraveghearea sa.”¹⁵

Prin sintagma „ultimele ridicări”, Gheorghe Crăciun avea în vedere arestările efectuate în rândul liderilor P.N.Ț. și P.N.L. din Cluj, care începuseră în primăvara anului 1947.

Urmare a poziției sale față de noul regim, la 1 septembrie 1947 a fost comprimat de la universitate, fiind pensionat forțat, la fel ca un număr mare de intelectuali de valoare ai României¹⁶. Cu toate acestea, la 9 octombrie 1947, într-un raport al Biroului II din Siguranță adresat inspectorului general Patriciu se menționa faptul că Silviu Dragomir „și azi a rămas în vârful reacțiunii în Universitate”.

Evenimentele au evoluat apoi într-un ritm accelerat pentru istoric, din nefericire situația sa agravându-se continuu. În iunie 1948, odată cu transformarea Academiei Române în Academia

¹³ Apelul avea următorul conținut: „Corpul profesoral al Universității «Regele Ferdinand I» din Cluj, luând act de asigurările d-lui ministru de Interne Teohari Georgescu că prin ancheta în curs se vor stabili și sancționa toate vinovățiile care au pricinuit devastarea Căminului «Avram Iancu», se alăturază îndemnului dat de On. Senat Universitar și apelează călduros la toată studențimea să-și reia activitatea, servind astfel interesele ei și ale instituției, cât și acelea superioare ale Țării”. *Tribuna nouă*, din 8 iunie 1946.

¹⁴ A.C.N.S.A.S., fond *Informativ*, dosar nr. 514, f. 48.

¹⁵ Idem, dosar nr. 513, f. 105.

¹⁶ La 1 septembrie 1947 au fost epurați din învățământ: Ion Hudiță, George Fotino, Gheorghe Zane, Ștefan Ciobanu, Teofil Sauciuc-Săveanu, Vasile Grecu, Alexandru Boldur, Romulus Căndea, Toma Bulat, Ștefan Manciulea, Victor Jinga, Maria Holban, Florian Ștefănescu-Goangă ș.a. (F. Müller, *op. cit.*, p. 98). Tot în 1947 a fost pensionat forțat și Ștefan Meteș din funcția de director al Arhivelor Statului din Cluj. Motivul pensionării l-a constituit „limita de vârstă”, deși avea doar 61 de ani.

R.P.R., Silviu Dragomir a fost înlăturat din acest înalt for științific¹⁷. În scurt timp a fost arestat și judecat în procesul privind Banca Agrară din Cluj, bancă ce aparținuse P.N.Ț. și unde Silviu Dragomir a deținut funcția de membru în Consiliul de Administrație. La 1 decembrie 1948 a fost condamnat la 6 luni de închisoare, pedeapsă majorată ulterior la 1 an și 6 luni. A fost închis în penitenciarul din Caransebeș, după care în mai 1950 a fost dus la Sighet, fiind reținut în continuare ca fost ministru în guvernele „burghezo-moșierești”¹⁸. Toate persoanele deținute la Sighet din acest lot au fost închise fără nici o judecată, pe baza unei simple decizii a Securității¹⁹. De asemenea, a fost condamnată la închisoare și soția sa. La Sighet, Silviu Dragomir a împărțit celula cu un alt mare istoric, Ștefan Meteș²⁰. A fost eliberat de la Sighet în iulie 1955, cu ocazia amnistiei politice din acea perioadă.

După eliberarea din penitenciar s-a reîntors la Cluj, fiind lipsit o vreme de pensie și mai ales de locuință, care îi fusese naționalizată. A reușit totuși să obțină, se pare cu ajutorul lui Constantin Daicoviciu, un apartament în cadrul clădirii Institutului de Istorie al Academiei din Cluj, iar din 1957 și-a recăpătat și pensia. Tot din această perioadă a început să muncească în cadrul Institutului, fiind încadrat pe post de colaborator extern.

Imediat după eliberarea din penitenciar, Silviu Dragomir a reintrat în atenția Securității, fiind obținute mai multe note informative referitoare la istoric, ofițerii fiind derutați o perioadă deoarece nu știau unde locuiește acesta. Mai multe informații au fost obținute despre Silviu Dragomir în timpul acțiunii de identificare a tuturor membrilor din Cluj ai fostei Asociații Româno-Americane²¹, asociație în care, în perioada 1946-1947, istoricul a deținut funcția de președinte pe Transilvania. Acțiunea fost condusă de lt. Hirișcău Vasile și nu era îndreptată special împotriva lui Silviu Dragomir. De asemenea, până în ianuarie 1958 s-a aflat în evidența Biroului 1 (ce răspundea de problema „legionari, cuziști”) din cadrul Serviciului III

¹⁷ Printre academicienii care nu și-au mai regăsit locul în noua instituție se numără și alte personalități de prestigiu, cum sunt: Simion Mehedinți, Alexandru Lapedatu (secretarul general al vechii Academii), Ioan Lupaș, Ion Nistor, Dimitrie Gusti (președintele acestei instituții în momentul epurării), Pantelimon Halipa, Onisifor Ghibu, Zenovie Păclișanu, Constantin Rădulescu-Motru (fost președinte al Academiei), Lucian Blaga etc. (Petre Popescu Gogan, „Demolarea” Academiei Române, în *Memoria*, nr. 28, p. 8-53).

¹⁸ În noaptea de 5/6 mai 1950, în baza unui ordin semnat de colonelul Gavrilă Birtaş, șeful Direcției I Informații Interne din Direcția Generală a Securității Poporului, au fost arestați 74 de foști miniștri și secretari de stat. Printre aceștia se aflau și o serie de istorici de prestigiu: Alexandru Lapedatu (fost ministru al Cultelor și Artelor), Gheorghe Brătianu, Ioan Lupaș (fost ministru al Cultelor și Artelor), Constantin C. Giurescu (fost ministru al Propagandei), Ion Nistor (fost ministru al Cultelor și Artelor), Victor Papacostea (fost subsecretar de stat la Ministerul Educației Naționale) ș.a. Ulterior, la 1 august 1950, a fost arestat și Ștefan Meteș, fost subsecretar de stat la Ministerul Afacerilor Interne în guvernul Iorga. Pentru mai multe amănunte a se vedea Claudiu Secașiu, *Noaptea demiturilor. Contribuții privind distrugerea elitei politice românești*, în *Analele Sighet*, nr. 6, p. 894-921.

¹⁹ Aparența de legalitate este dată doar de deciziile Ministerului Afacerilor Interne, prin care erau prelungite internările. Spre exemplu, prin decizia nr. 334, din 1 august 1951, internarea le-a fost majorată cu 24 de luni (A.C.N.S.A.S., fond *Documentar*, dosar nr. 55, vol. 9, f. 35-37).

²⁰ Istoricul Constantin C. Giurescu este cel care a lăsat mărturie despre acest amănunt: „O pereche pe care o reperez ușor e Ștefan Meteș și Silviu Dragomir; stau împreună, în aceeași celulă, și ies împreună la plimbare. Primul merge Silviu Dragomir; în urma lui, la doi metri, conform regulamentului, pășeste Meteș. Dragomir a slăbit mult; el făcuse deja un an și jumătate închisoare – pentru o chestie economică – în momentul în care am fost arestați noi; a fost adus aici de la Caransebeș, unde era închis și doctorul Costinescu”. Constantin Giurescu, *Amintiri*, București, Editura All, 2000, p. 393.

²¹ Filiala din Transilvania a Asociației Româno-Americane a fost înființată în martie 1945, la Sibiu. La adunarea de constituire, ținută la restaurantul „Împăratul Romanilor”, alături de Silviu Dragomir a participat un număr mare de intelectuali, printre care: Victor Papilian (ales președinte), Nicolae Mărgineanu, Iuliu Moldovan, Alexandru Lapedatu, Dumitru Macrea, Ștefan Bezdechi, Emil Țeposu ș.a. Președinți de onoare au fost aleși avocatul Ionel Pop și Alexandru Lapedatu. Funcția de președinte pe țară al asociației era deținută de Dimitrie Gusti. În 1947, în urma acutizării presiunilor din partea regimului, Asociația Româno-Americană și-a restrâns treptat acțiunile, practic încetându-și activitatea. Ulterior toți membrii acestei asociații au fost urmăriți de autorități, agenții primind sarcini precise pentru identificarea și supravegherea lor.

(Contrainformații Interne) al Direcției Regionale de Securitate Cluj, ca fost membru marcant al P.N.C.²². Nici în acest caz nu a existat o acțiune de urmărire individuală a istoricului.

Trebuie amintit faptul că până în anul 1957 intelectualii nu s-au situat printre categoriile aflate în atenția organelor de represiune. Un raport al Direcției a III-a (Informații interne), cea care răspundea de problema „intelectuali”, evidențiază și motivele pentru care urmărirea lor nu se desfășura la cotele planificate:

„În primul rând, în acest sector nici nu avem o agentură puternică, avem o agentură slabă atât cantitativ, cât și calitativ. În rândul scriitorilor din întreaga țară nu avem decât 15 agenți și din aceștia aproape jumătate fără posibilități, în rândul artiștilor plastici un singur agent pe toată țara și acesta recrutat recent, la edituri nu avem nici un agent ș.a.m.d. Această situație nu este întâmplătoare. Se cunoaște că recrutările în rândul intelectualității comportă o serie de greutăți și lucrătorii noștri, din comoditate, nu trec la o atare treabă grea²³. O altă lipsă constă în faptul că mulți lucrători subapreciază pericolul pe care îl reprezintă activitatea desfășurată de elementele contrarevoluționare din rândul intelectualității. [...] după concepția greșită a unor lucrători operativi sau chiar șefi ai acestora, o atare problemă nu ne interesează pe noi”²⁴.

Situația se regăsea identic și la Cluj, unde în toamna anului 1956 cei peste 9.000 de studenți și 700 de profesori erau supravegheați de doar șapte informatori. Valul de revizionism ce a urmat prezentării *Raportului secret* de către Hrușciiov (februarie 1956) a avut efecte deosebite în rândul intelectualității, care cerea reformarea sistemului. În cadrul aceluiași fenomen, multiplele manifestări anticomuniste din centrele universitare din România (îndeosebi din Timișoara, Cluj și Iași), în contextul revoluției din Ungaria, au determinat trecerea studenților și a profesorilor universitari în rândul principalelor obiective ale Securității din acele orașe universitare. Ordinele lui Alexandru Drăghici au vizat remedierea cât mai rapidă a acestei situații, astfel încât în scurt timp numărul informatorilor a înregistrat o creștere de câteva ori față de cel din toamna anului 1956. Astfel, în numai un an, la Cluj au fost recrutați 54 de agenți și trei rezidenți, care erau folosiți pentru supravegherea intelectualilor.

La 7 martie 1957, Biroul 2 (P.N.Ț., P.N.L.) din cadrul Serviciului III a deschis un dosar de urmărire informativă asupra lui Iuliu Moldovan²⁵, fost ministru al Sănătății din partea P.N.Ț. În planul de măsuri întocmit la deschiderea dosarului, se avea în vedere ca „prin intermediul fostului agent «Chioreanu» vom stabili anturajul de prieteni, după care pe cel mai pretabil îl vom recruta ca agent”²⁶. În timpul acțiunii de urmărire a fostului ministru, informatorii au adus la cunoștință Securității că una din persoanele cele mai apropiate de Iuliu Moldovan era Silviu Dragomir, cu care fusese coleg de detenție la Sighet și care îl vizita deseori, având de asemenea întâlniri regulate

²² Tot în problema „foști membri P.N.C.” a fost urmărit și un alt mare istoric, Ioan Lupăș. La 7 aprilie 1962, lt. Hățiș Gheorghe prezintă o *Notă-extras privind pe Lupăș Ioan*, redactată după consultarea broșurii lui Sebastian Borhemisa *Cataclism național-creștin*, arătând faptul că în prezentarea organizației P.N.C. din Cluj din anul 1936, „printre fruntașii național-creștini mai de seamă a fost amintit și numitul Lupăș Ioan, profesor universitar în acea perioadă”. Pe o notă informativă primită referitor la activitatea lui Ioan Lupăș în P.N.C., ofițerul preciza: „Nota a fost cerută de la agent deoarece a fost solicitată de Direcția Regională Cluj pentru identificarea și luarea în evidență a elementelor ce au făcut parte din P.N.C. pe teritoriul regiunii Cluj” (A.C.N.S.A.S., fond *Informativ*, dosar nr. 4.577, f. 2-3).

²³ Adevăratul motiv pentru care lucrătorii operativi din cadrul Securității au recrutat un număr extrem de mic de informatori din rândul intelectualității nu îl constituia „comoditatea” acestora, ci nivelul lor cultural foarte precar, în condițiile în care marea majoritate a ofițerilor, chiar și a celor superiori, avea ca studii doar câteva clase primare.

²⁴ A.C.N.S.A.S., fond *Documentar*, dosar nr. 114, f. 45.

²⁵ Iuliu Moldovan s-a născut la 15 iulie 1882 în localitatea Bogata (jud. Cluj), și a activat ca profesor universitar la Facultatea de Medicină din Cluj (1919-1 septembrie 1947, când a fost pensionat forțat). A fost membru al Comitetului Județean Cluj al P.N.Ț., iar în timpul guvernării P.N.Ț. a deținut funcția de ministru al Sănătății. De asemenea, era directorul Institutului de Igienă din Cluj. Arestat în mai 1950, în „lotul demnitarilor”, a fost închis la Sighet, fără a fi judecat, fiind eliberat abia în 1955. La 7 martie 1957, Securitatea din Cluj a început urmărirea sa informativă pentru a vedea „dacă desfășoară activitatea dușmănoasă organizată pe linia clandestinității P.N.Ț., legăturile ce le are în acest sens, cât și intențiile de viitor”. Supravegherea a încetat la 23 mai 1961, suspiciunile neconfirmându-se (A.C.N.S.A.S., fond *Informativ*, dosar nr. 512, vol. 1-2, passim). A decedat la 19 noiembrie 1966.

²⁶ *Ibidem*, f. 11.

în oraș. În aceste condiții, Silviu Dragomir a devenit „candidat la recrutare”, motiv pentru care Securitatea a început să adune date despre activitatea sa.

La 26 iulie 1957, informatorul „Pânzaru”, dirijat de lt. maj. Ciubotariu Constantin²⁷, arăta într-o notă informativă faptul că „despre regimul din închisoare Silviu Dragomir nu vorbește absolut nimic. Când a întrebât cum a fost răspunde ca la închisoare și schimbă vorba. E prudent în toate manifestările lui și evită să vorbească politică”.

Ofițerul, după ce menționa faptul că Silviu Dragomir a fost membru în conducerea Asociației Româno-Americane, a trasat agentului sarcina „să abordeze și probleme politice prezente privind situația internă și internațională”²⁸.

Rezultatele investigațiilor nu au fost însă cele dorite, astfel încât Securitatea a renunțat la recrutarea lui Silviu Dragomir, cu atât mai mult cu cât el a intrat în atenția organelor de represiune ca suspect de spionaj în favoarea englezilor. În septembrie 1957 o delegație parlamentară engleză a vizitat Clujul. Unul din însoșitorii delegației, Holan Tiberiu, vicepreședinte al Sfatului Popular orașenesc Cluj, a declarat Securității că un membru al delegației, lordul Oswald St., a părăsit pentru câteva ore grupul, iar când a revenit a observat la el o listă cu mai multe nume, din care erau bifate cele ale lui Silviu Dragomir și al scriitorului Ion Agârbiceanu, de unde a tras concluzia că cei doi au fost vizitați de englez. Deoarece lordul Oswald era considerat drept „presupus agent al serviciului de spionaj englez [...] fiind identificat ca legătură a fugarului Rațiu Ioan, din Anglia, care desfășoară activitate de spionaj împotriva țării noastre”²⁹, Securitatea a trecut la urmărirea regulată a lui Silviu Dragomir.

Trebuie menționat însă faptul că doar cu două luni înainte, la o ședință ținută cu șefii Securității la 2-3 decembrie 1957, Alexandru Drăghici a criticat organele de represiune pentru că „n-au descoperit și demascat, pe linia spionajului american și englez, nici un agent care activează în momentul de față”, cu toate că era vorba de „inamicul nostru principal”³⁰. Desigur că o asemenea critică a determinat rapid deschiderea unor dosare de urmărire, pe baza unor simple denunțuri și bănuieli.

Pentru clarificarea activității lui Silviu Dragomir, lt. Constantin Banciu a cerut agentului „Voicu” o notă informativă în acest sens. Informatorul, coleg de breaslă cu istoricul, nu a ezitat însă să-i facă o descriere foarte „partinică”:

„În domeniul istoriografiei burgheze are o vastă activitate, fiind unul din stâlpii promovării naționalismului burghez și un militant activ al acestor idei pe tărâm politic. Desigur că un astfel de om nu se poate împăca cu regimul nostru și nici nu văd ca la o vârstă atât de înaintată s-ar mai putea schimba și că ar putea aduce servicii regimului nostru, chiar pe tărâmul muncii științifice”.

Informatorul nu s-a dat în lături nici de la a-și manifesta nemulțumirea pentru faptul că Silviu Dragomir a primit o locuință la Institutul de Istorie din Cluj³¹.

²⁷ Locotenentul-major Constantin Ciubotariu deținea funcția de lucrător operativ prim în cadrul Serviciului II, fiind șeful Problemei 1 („contrainformații anglo-americani și legăturile acestora”).

²⁸ A.C.N.S.A.S., fond *Informativ*, dosar nr. 513, f. 97-98.

²⁹ *Ibidem*, f. 8.

³⁰ La această ședință, șeful Direcției a II-a (contraspionaj), cea vizată de critici, raporta că „de mai mult timp, noi, pe linia americană, n-am demascat nici o rezidență, nu am compromis nici un diplomat american. (...) Pe linie engleză, spre rușinea noastră, trebuie să spun că situația este și mai slabă”. Și în acest domeniu de activitate, lipsa de pregătire a cadrelor (necunoașterea unei limbi străine) a determinat inexistența rezultatelor operative. Pentru îmbunătățirea situației, Drăghici a cerut intensificarea acțiunilor împotriva serviciilor de spionaj din S.U.A. și Marea Britanie, dar și împotriva celor din Israel, Turcia și Grecia, „care nu sunt decât instrumente în rețeaua spionajului american și englez” (A.C.N.S.A.S., fond *Documentar*, dosar nr. 114, f. 18).

³¹ Agentul „Voicu” aparținea primelor generații de istorici formate sub regimul comunist, îndoctrinată în spiritul marxism-leninismului și al luptei de clasă, ceea ce explică aversiunea sa față de un reprezentat al vechii istoriografii, cu atât mai mult cu cât era vorba de un fost condamnat. În nota informativă amintită anterior, datată 5 decembrie 1957, el preciza: „Când am intrat eu în Facultatea de istorie, profesorul Dragomir Silviu fusese deja îndepărtat și arestat, așa că eu nu l-am cunoscut direct. Anul trecut a reapărut la Institutul nostru, fiind angajat în acord, iar după aceea am aflat că lucrează pentru un colectiv din București, condus de academicianul Oțetea, fără însă ca cineva să știe precis la

În urma acestei note, la 30 ianuarie 1958, lt. Ioan Sălișteanu, lucrător operativ în cadrul Biroului 2 (contraspionaj anglo-american), și cpt. Nicolae Pâra, șeful Serviciului II³², au cerut deschiderea unui dosar de verificare pe numele lui Silviu Dragomir. Ofițerii aminteau că istoricul clujean, pe lângă presupusa întâlnire cu lordul Oswald, „în perioada 1935-1947 a avut o bogată corespondență cu cercurile franceze și engleze, fiind prieten cu Setton Watson”, motiv pentru care era considerat drept suspect de activitate informativă în favoarea serviciului de spionaj englez, fiind trecut în evidența operativă. Măsuri similare au fost luate și în cazul scriitorului Ion Agârbiceanu³³, care în acea perioadă era și membru al Academiei R.P.R. Verificarea lui Silviu Dragomir urma să se desfășoare în perioada 10 februarie-10 august 1958, dar a fost prelungită de mai multe ori. Șeful Direcției Regionale de Securitate Cluj, lt. col. Iosif Breban, a aprobat deschiderea dosarului de verificare asupra lui Silviu Dragomir, cerând însă ofițerilor „să aibă în vedere etatea”³⁴.

Pentru a obține informații din imediata apropiere a istoricului, Securitatea a cerut unei informatoare „să caute să se apropie de familia lui Dragomir și să câștige încrederea și simpatia acestora”. În cercul fostului profesor nu se putea însă pătrunde prin astfel de metode, el retrăgându-se într-o izolare aproape totală, legăturile sale rezumându-se doar la câțiva foști colegi de detenție (Ștefan Meteș, Iuliu Moldovan) și la anumite persoane din Institut. Despre această izolare a sa a aflat și Securitatea, agentul „Pânzaru” arătând că Silviu Dragomir, după ce-i povestise despre arestarea la București a unui fost profesor, i-a răspuns:

„Iată de ce nu vreau să merg la nimeni și nici nu-mi place să vină nimeni la mine. Câte zile mai am vreau să le trăiesc liniștit, căci am suferit destul. Ce rost are să te întâlnești cu prieteni ca să dai de bănuit?”³⁵.

De altfel, fenomenul s-a manifestat identic în cazul majorității foștilor intelectuali sau lideri politici eliberați din detenție.

În aceste condiții, pentru urmărirea informativă în chestiunea spionajului, la 11 februarie 1958, lt. Ioan Sălișteanu a propus recrutarea istoricului Sabin Belu, cunoscut ca apropiat de Silviu Dragomir. Deoarece istoricul Sabin Belu, urmărit și el de Securitate (de către Serviciul III, Biroul 6), era în prag de arestare pentru manifestări dușmănoase la adresa regimului, lt. Sălișteanu a adresat un raport conducerii superioare în care arăta că „măsura preconizată este prematură și încercarea de a-l recruta pe acesta ca agent – existând pentru aceasta și material compromițător – s-ar solda cu un rezultat mult mai pozitiv pentru organele noastre”. Probabil însă, fie această propunere a fost respinsă, fie încercarea de recrutare a eșuat, astfel încât Sabin Belu a fost arestat și condamnat.

Interesant este faptul că Sabin Belu era în vederile Securității și prin prisma faptului că era asistentul profesorului Virgil Vătășianu, urmărit și el ca suspect de spionaj, dar pe linia spionajului

ce lucrează [...] În afară de munca tehnică de depistare și traducere a unor elemente mai vechi, fiind un bun cunoscător al arhivelor, cred că nici nu se gândește cineva să-l folosească. Bineînțeles că cei vechi caută să-i creeze o aluzie de om schimbat, ba merg până acolo încât au căutat să creeze impresia că Partidul a făcut apel la el. Astfel, când s-au iscat nemulțumiri că i s-a dat în Institut o locuință pe care nu o merita, tov. Director Daicovicu a spus că nu e nimeni competent să răscolească această problemă, întrucât partidul a luat această hotărâre sub motiv că acesta ar lucra pentru partid. Nu prea văd ce ar putea face un astfel de om pentru partid” (A.C.N.S.A.S., fond *Informativ*, dosar nr. 513, f. 96).

³² În anul următor, căpitanul Nicolae Pâra a fost avansat la gradul de maior și numit șef al Serviciului Raional de Securitate Sibiu.

³³ Interesant este faptul că în dosarul de urmărire informativă deschis pe numele lui Ion Agârbiceanu existent în Arhiva C.N.S.A.S. (fond *Informativ*, dosar nr. 5.258) nu se menționează absolut nimic despre supravegherea acestuia ca suspect de spionaj în favoarea englezilor. Cu toate acestea, în dosarul de urmărire deschis pe numele lui Silviu Dragomir, există mai multe rapoarte în care se menționează că Ion Agârbiceanu se afla în atenția Securității din acest motiv. Spre exemplu, într-o adresă a Direcției Regionale de Securitate Cluj se precizează: „Agârbiceanu Ion, din Cluj, este urmărit de către noi, fiind suspectat pentru activitate de spionaj” (Idem, dosar nr. 513, f. 26).

³⁴ *Ibidem*, f. 8-9.

³⁵ *Ibidem*, f. 89.

italian³⁶. În cazul lui Vătășianu suspiciunea consta în faptul că fusese secretar al Școlii Române de la Roma, ceea ce îl aducea în atenția regimului. Trebuie menționat faptul că numai simplul fapt de a fi studiat la această școală era privit cu suspiciune de Securitate, medievistul ardelean Francisc Pall fiind urmărit tocmai pentru acest motiv³⁷. Securitatea din Cluj a trecut și la urmărirea organizată a arheologului I.I. Russu, sub motiv că acesta purta „corespondență suspectă” cu istorici din Franța și Italia.

Pentru supravegherea lui Silviu Dragomir, Securitatea a folosit în general informatori recrutați din rândul istoricilor ce activau în cadrul Institutului de Istorie din Cluj al Academiei. Agenții făceau parte îndeosebi dintre istoricii atașați întru totul regimului, probabil mult mai ușor de recrutat, pe bază de „sentimente patriotice”. Ca atare, în notele informative redactate de ei, aceștia interpretau atât activitatea politică și culturală, cât și cea științifică a lui Silviu Dragomir, exclusiv prin prisma ideologiei de partid și a marxism-leninismului. Spre exemplu, agentul „Voicu”, deja amintit, revine cu o altă notă, în care vedea dintr-o altă perspectivă izolarea în care s-a retras istoricul, subliniind caracterul periculos al acesteia, deoarece în noile condiții „acest om nu e stânjenit de prezența nici unei persoane străine de mediul său reacționar”, ceea ce „îi poate permite acțiuni dușmănoase”.

În activitatea de denigrare a lui Silviu Dragomir s-a remarcat și informatorul „George Axinteanu”, el caracterizându-l drept „un om politic reacționar cu funcții însemnate în aparatul de stat burghezo-moșieresc”. În planul activității științifice, agentul aprecia că Silviu Dragomir „a reprezentat orientarea naționalistă clericală în cercetarea istorică”, cu mențiunea însă că aceasta era mai puțin evidentă ca în cazul lui Ioan Lupaș și al lui Ștefan Meteș. Totodată, laborioasa activitate de cercetare în arhivele din țară și străinătate era justificată prin faptul că acestea „i-au stat la îndemână tocmai datorită poziției sale politice”, fără a ține seama de faptul că în acele momente Transilvania aparținea Austro-Ungariei, iar istoricul, ca membru al Partidului Național Român, era departe de a fi un privilegiat.

Trecând în revistă întreaga activitate istoriografică a lui Silviu Dragomir, agentul interpreta fiecare lucrare din punct de vedere marxist și partinic. Ca atare, lucrările sale privind Biserica Ortodoxă din Transilvania erau considerate drept „scrieri de apologie a bisericii și clerului”, opinând că Silviu Dragomir „se dovedește un ortodox fanatic”, deoarece făcea din Biserica Ortodoxă reprezentanta intereselor naționale ale poporului român din această provincie. În efortul de laicizare a întregii istorii a României, regimul și istoriografia marxistă nu puteau accepta asemenea lucrări, chiar dacă ele scoteau în evidență și ajutorul oferit de Rusia ortodocșilor români.

În opinia lui „Axinteanu”, amplele și documentatele lucrări referitoare la revoluția din 1848-1849 din Transilvania au fost scrise de Silviu Dragomir „cu scopul de a justifica aderarea burgheziei române la tabăra reacțiunii habsburgice”. De asemenea, istoricul era acuzat de a fi susținut politica imperialistă de expansiune a burghezo-moșierimii românești, prin studii care atrăgeau atenția asupra românilor din afara granițelor țării (se avea în vedere lucrarea *Vlahii și morlacii*). Totodată se arăta că acesta ar fi fost „unul din clarificatorii realizării «unirii» din 1918 și a justificării politicii de deznaționalizare a minorităților naționale”. În acest sens erau evidențiate lucrări ca *La Transylvanie roumaine et ses minorités ethniques*, dar și altele, adică exact cele declarate prohibite în 1948. Era trecută sub tăcere activitatea sa ca ministru al Naționalităților, când a militat pentru armonizarea relațiilor cu maghiarii³⁸. În final, informatorul concluziona că dacă

³⁶ Vezi Idem, dosar nr. 3.881, vol. 1-4.

³⁷ La 8 mai 1961 Securitatea a deschis un dosar de verificare pe nume lui Francisc Pall, transformat apoi în dosar de urmărire informativă, istoricul fiind considerat „suspect de spionaj în favoarea Italiei”.

³⁸ Ca un paradox, activitatea sa în fruntea Ministerului Naționalităților îl va situa într-un conflict ireconciliabil cu Onisifor Ghibu, care-l va acuza de promovare a intereselor maghiarilor („Jeri i-am scris ministrului minorităților, S. Dragomir, o scrisoare, expres recomandată, în care i-am arătat greșeala pe care a făcut-o prin numirea lui E. Gyárfás în comisiunea mixtă pentru lichidarea litigiilor dintre Statul român și Biserica romano-catolică”). În 1939 Onisifor Ghibu afirma că Silviu Dragomir „compromitea ideea națională prin nemaipomenitele concesiuni pe care le face tuturor minorităților”. Mai mult, în 1943 Ghibu l-a acționat în judecată pe Silviu Dragomir, pentru „prejudiciile aduse

Silviu Dragomir „a desfășurat în tinerețe o activitate apologetică în slujba Bisericii Ortodoxe”, mai târziu el a devenit „unul din ideologii principali ai politicii expansioniste imperialiste a burghezo-moșierimii din România”³⁹.

Majoritatea informatorilor scoteau în evidență faptul că Silviu Dragomir se arăta deosebit de rezervat în discuțiile referitoare la evenimentele politice, motiv pentru care ei abordau doar subiecte științifice, privind îndeosebi studiile pe care acesta le pregătea sub auspiciile Academiei.

În iunie 1959, informatorul „Szarka Ernest”, de asemenea de profesie istoric, scotea în evidență optimismul lui Silviu Dragomir față de posibilitatea publicării lucrărilor sale privind revoluția din 1848, el fiind de părere că „din moment ce istoriografia sovietică a fost aceea care l-a reabilitat pe Avram Iancu, cu siguranță că la rândul ei și istoriografia din R.P.R. va trebui să urmeze exemplul”. Silviu Dragomir scotea în evidență și faptul că încă se mai făceau simțite „influențe stângiste” în tratarea acestui eveniment, unui istorici, printre care l-a evidențiat pe Victor Chereșteșiu⁴⁰, interpretându-l în continuare în cheie rolleristă (conform căreia Avram Iancu era aspru criticat, fiind acuzat că a servit contrarevoluția, alăturându-se Habsburgilor și îndreptând mișcarea populară a românilor împotriva celei similare a maghiarilor)⁴¹. Același agent, în mai 1960 arăta că Silviu Dragomir era „deosebit de optimist asupra desfășurării lucrurilor la noi”, mai ales după ce a fost descoperit un manuscris al lui Engels, în care era elogiat discursul lui Simion Bărnuțiu („taxat de Chereșteșiu în 1948 drept reacționar”)⁴². Previziunile istoricului aveau să se adevărească, în 1965, o dată cu primii pași în direcția național-comunismului, când a fost publicată monografia *Avram Iancu*, lucrare fundamentală și azi pentru cunoașterea revoluției din 1848 în Transilvania. Din nefericire, la acea dată istoricul era deja trecut în neființă.

Tot în acest sens Securitatea l-a folosit și pe informatorul „Ionescu Vasile”, căruia Silviu Dragomir îi aducea studiile pentru a i le pune de acord cu concepția marxistă. Conform agentului, istoricul încă nu vedea just problemele sociale și se făcea vinovat de naționalism (care „ar fi greșeala de fond”), deoarece atunci când ataca un nobil acesta era ungar. Folosind posibilitatea oferită de poziția informatorului, lt. maj. Nicolae Domnița⁴³ preciza faptul că „agentul a fost dirijat de a-l mai vizita pe Silviu Dragomir, iar la cererea acestuia să-i corecteze lucrările, pentru a stabili dacă Silviu Dragomir are lucrări cu conținut dușmănos”.

În noiembrie 1960, agentul „Tudor” l-a vizitat acasă pe Silviu Dragomir, care i-a relatat că a terminat colaborarea sa la *Tratatul de Istoria României*, el ocupându-se de secolul al XVIII-lea. Cu toate acestea, după cum menționa informatorul, „numele lui nu va apărea în volum alături de capitolele scrise, ci ele vor fi contopite în materialul tov. acad. David Prodan⁴⁴, care le va da și interpretarea marxistă corespunzătoare”. În urma discuțiilor cu Silviu Dragomir, informatorul era de părere că acesta „a început să se familiarizeze cu concepția materialist-dialectică privind istoria trecutului poporului nostru”, deși încă nu s-a debarasat în întregime de „influența istoriografiei burgheze”. Concluzionând, „Tudor” opina că Silviu Dragomir „are toate intențiile bune de a-și

țării în timpul cât a fost ministru al minorităților”, retrăgându-și totuși acțiunea după 23 august 1944. Onisifor Ghibu, *Pagini de jurnal*, vol. I, București, Editura Albatros, 1996, p. 75, 78, 109.

³⁹ A.C.N.S.A.S., fond *Informativ*, dosar nr. 513, f. 80-81.

⁴⁰ Victor Chereșteșiu a ocupat funcțiile de director al Institutului de Istorie din București (1953-1956) și director adjunct al Institutului de Istorie și Arheologie din Cluj (din 1957).

⁴¹ Agentul preciza însă faptul că Victor Chereșteșiu „a început acum să-și modifice atitudinea în aprecierea evenimentelor din 1848-1849, însă, totuși, nici ultima versiune a lucrării sale despre revoluția din 1848 n-a fost acceptată de Academia R.P.R.”. A.C.N.S.A.S., fond *Informativ*, dosar nr. 513, f. 77.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ Locotenentul Nicolae Domnița deținea funcția de lucrător operativ prim la Biroul 5 („Lichidarea activității dușmănoase în rândurile tineretului și intelectualilor”) din cadrul Serviciului III (Informații interne).

⁴⁴ În memoriile sale, David Prodan afirmă: „Am fost cooptat responsabil adjunct la volumul III, secolul XVIII, alături de Mihail Berza, responsabilul volumului fiind Andrei Oțetea. Eu răspundeam de istoria Transilvaniei, scriind-o singur în cea mai mare parte. În atmosfera de zel marxist de atunci nu era deloc ușor să-ți impui propriile vederi. Discuții, rezistențe, amendamente, în colectivele de discutare a capitolelor scrise. Un punct nevralgic al istoriei Transilvaniei era istoria națională, care trebuia scrisă cu menajamente”. David Prodan, *Memorii*, București, Editura Enciclopedică, 1993, p. 126.

servi patria și partidul”. Cpt. Traian Căbulea, cel care-l dirija, i-a încredințat sarcina de a continua să întrețină relații cu Silviu Dragomir pe tema lucrărilor științifice.

După doi ani de la deschiderea dosarului de verificare privind suspiciunea de spionaj în favoarea englezilor, perioadă în care Securitatea nu a obținut nici o informație concretă care să confirme bănuiala, la 22 februarie 1960, informatorul „Szarka Ernest” a primit sarcina de a-l provoca pe Silviu Dragomir, pentru a i se vedea reacția. Agentul trebuia să deschidă o discuție referitoare la noile arestări din mediul intelectual, discuție în timpul căreia, la un moment prielnic, să arate că ar fi auzit despre arestarea unor persoane învinuite de a fi avut legături cu niște cetățeni englezi care au vizitat Clujul în urmă cu câțiva ani. Informația trebuia oferită ca un fapt divers, fără a se accentua asupra ei, iar în cazul în care Silviu Dragomir ar fi insistat asupra subiectului, cerând amănunte, „Szarka Ernest” trebuia să răspundă că nu știe mai multe, „lăsându-l pe acesta să continue eventual cu afirmații și presupuneri”. Ofițerul sublinia faptul că „i s-a atras atenția agentului de a sesiza reacția pe care o va avea Silviu Dragomir la cele spuse, pentru a putea relata amănunțit dacă a produs vreo impresie asupra sa cele spuse”. Peste o săptămână informatorul a transpus în practică sarcinile primite, dar Silviu Dragomir a ascultat totul în tăcere. În aceste condiții, deoarece istoricul nu a răspuns provocării și exista riscul ca el să se deconspire, agentul a fost instruit de a nu mai redeschide discuția pe această temă, indicându-i-se totodată „multă prudență și precauțiune în discuții”⁴⁵.

La 28 iulie 1960, după prelungirea de mai multe ori a supravegherii informative a lui Silviu Dragomir în cadrul dosarului de verificare privind spionajul englez, Securitatea a decis închiderea acestui dosar, deoarece suspiciunile nu se confirmau. În raportul cu propunerea de închidere a dosarului, cpt. Alexandru Pereș arăta că Silviu Dragomir trăia retras, fiind bolnăvicios, motiv pentru care își petrecea majoritatea timpului la domiciliu. Au fost menționate, de asemenea, și concluziile trase din notele informative primite de la informatorii colegi de breaslă, conform cărora istoricul „deși bătrân, încearcă să producă ceva, scriind diferite articole sau lucrări de caracter istoric, încercând de a merge pe linia justă”. Deși dosarul de verificare a fost închis, la 29 august 1960 materialul adunat a fost trimis Serviciului II „pentru a fi conexasat la dosarul de problemă nr. 20, unde cel în cauză va fi urmărit în continuare de dvs.”.

Cu toate că Silviu Dragomir a reușit, cu ajutorul substanțial al unor colegi, printre care Constantin Daicoviciu și Andrei Oțetea, să se reintegreze în viața științifică, unele note informative relevă greutățile pe care le întâmpina istoricul. Astfel, informatorul „Lucrețiu”, în relatarea întâlnirii avute cu Silviu Dragomir la 8 decembrie 1960, preciza:

„În altă ordine de idei, numitul Dragomir Silviu a spus sursei că ar dori să scrie o recenzie pentru revista din București *Romano-slavica*, la care sursa a spus: «foarte bine, scrieți-o, căci se plătește și știu că și dvs. aveți nevoie de bani». Numitul Dragomir Silviu a spus: «Nu m-aș ocupa cu recenzii, dar ce să fac dacă nu pot să public altceva». Atunci sursa a întrebat: «De ce spuneți asta, ați avut greutăți cu publicarea vreunei lucrări?». Numitul Dragomir Silviu a spus: «Da, lucrarea despre Unire n-o pot da nicăieri, ori acum e momentul, căci în anul viitor papa Ioan al XXIII-lea va convoca sinodul ecumenic de la Veneția, iar recent a numit pe un anume Cristea ca episcop pentru românii din Ardeal. Am auzit eu la radio, i-a dat și legăție apostolică. Sigur că regimul de azi de la noi nu-l lasă să intre în țară, dar la primul moment favorabil va veni în România și va reface Biserica greco-catolică. Ori noi avem interesul să răspundem la aceste pregătiri ale Vaticanului, să le combatem, să publicăm»⁴⁶.

După închiderea propriului dosar de verificare, Silviu Dragomir a continuat să fie supravegheat de Securitate, în cadrul dosarului de urmărire informativă deschis pe numele lui Iuliu Moldovan. Ofițerii de securitate au intenționat ca prin intermediul lui Silviu Dragomir să introducă un informator în cercul intim al lui Iuliu Moldovan. Acțiunile acestora au eșuat însă, cu toate că agentul „Lucrețiu”, cu care de asemenea istoricul avea legături pe linie științifică, a fost

⁴⁵ A.C.N.S.A.S., fond *Informativ*, dosar nr. 513, f. 70-71.

⁴⁶ Idem, dosar nr. 512, vol. 1, f. 35-36.

dirijat expres în acest sens. Pretextele furnizate de redactarea unei recenzii la lucrarea lui Silviu Dragomir *Valahii din nordul peninsulei Balcanice în evul mediu* și de oferirea unor materiale documentare trebuiau să permită agentului „o permanentizare a legăturilor cu Silviu Dragomir, formarea unor afinități pe baza preocupărilor comune și astfel introducerea agentului în cercul său de relații (care de fapt prezintă interes operativ)”⁴⁷. De altfel, la 23 mai 1961, dosarul de urmărire informativă al lui Iuliu Moldovan a fost închis, deoarece materialul adunat nu prezenta importanță.

Cu toate acestea, supravegherea lui Silviu Dragomir nu a încetat până la sfârșitul vieții sale, dar notele informative furnizate de agentură erau mult mai rare. Regretele lăsate de decesul istoricului, survenit la 23 februarie 1962, într-un spital din București, au fost împărtășite chiar și de unii dintre informatori. „Szarka Ernest”, după ce considera că Silviu Dragomir a fost unul dintre cei mai de seamă istorici privind trecutul Transilvaniei, sublinia faptul că „moartea lui lasă unanime regrete în cercurile intelectualității românești”. În mormântarea a avut loc la Cluj, la 27 februarie, iar agentul „Baciu Ion” menționează că „a participat foarte multă lume (printre care și Daicoviciu) și au fost multe coroane. V. Pascu cu această ocazie a spus că «numai ticălosul de Cheresteșiu nu a fost la înmormântare și nici nu a vrut să dea bani pentru coroană. Poate nu l-o fi lăsat partidul»”⁴⁸.

După cum se poate observa, supravegherea informativă a lui Silviu Dragomir de către Securitate a crescut progresiv în intensitate după eliberarea sa din detenție. În prima perioadă, 1955-1957, informațiile au fost adunate doar cu scopul de a-l lua în evidență pe istoric în diferite dosare de problemă: foști membrii P.N.C., foști membri ai Asociației Româno-Americane sau foști condamnați. La începutul anului 1958, Silviu Dragomir a fost trecut însă în evidența activă, fiind urmărit în mod organizat pentru spionaj pe baza unui simplu denunț al unui activist de partid. Nu poate scăpa atenției nici numărul mare de ofițeri de securitate care au participat la supravegherea lui Silviu Dragomir, aceasta și datorită dificultăților întâmpinate în obținerea de informații din imediata sa apropiere, istoricul retrăgându-se în izolare. Totodată, trebuie evidențiat și numărul mare de informatori din rândul istoricilor clujeni, proveniți se pare din rândul celor marxiști.

LIVIU PLEȘA

THE SECURITY FILES OF THE HISTORIAN SILVIU DRAGOMIR

SUMMARY

In order to implement the new “cultural revolution”, the communist regime did not hesitate to use coercive measures and even terror against the intellectuals who were forbidden to publish, expelled from academic institutions and often sentenced to many years in prison. Nevertheless, the repression against the intellectuals was less intense than that against other social groups. It was not aimed at the intellectuals as a distinct social class, but rather at particular individuals who had become well-known cultural or political figures between the wars. In most cases they were ex-ministers, representatives of the Iron Guard or leaders of the main political parties.

One of the victims of the repression of the communist regime was Silviu Dragomir (1888-1962), a well-known historian from Transylvania. Professor at the University of Cluj, member of the Romanian Academy and important politician, Silviu Dragomir drew the attention of the new authorities as a result of the students' strike (1946), after which the communist security services (Siguranța) kept him under surveillance. Because of his opposition to the new regime, professor Dragomir was forced to retire on September 1st 1947. Thus, he shared the fate of many important Romanian intellectuals. In July 1948, when the Romanian Academy became the Academy of the Popular Republic of Romania, Silviu Dragomir

⁴⁷ *Ibidem*, f. 34.

⁴⁸ *Idem*, dosar nr. 513, f. 3-4.

was expelled from the institution. Shortly afterwards, he was arrested and tried in the trial involving the Agrarian Bank in Cluj. He was sentenced to one a half years in prison. He served his sentence first at the prison of Caransebeș, then at Sighet (from 1950) where he was to remain, without a trial, until July 1955. The charge was that he had been a minister in pre-communist governments.

Kept under surveillance by the communist security services because of his activity as a leader of the National Christian Party and as a member of the Romanian-American Association, Silviu Dragomir was strictly monitored after January 1958, when he became a suspect of espionage for the Great Britain. To keep Silviu Dragomir under surveillance, the security services used informers from among the historians working at the Academy's Institute of History in Cluj. In the reports handed in to the communist security officers, Silviu Dragomir's political cultural and scientific activity was purposefully misinterpreted in the light of the party's Marxist-Leninist ideology.

Most informers emphasized the fact that Silviu Dragomir was often very reluctant to talk about politics, which compelled them to discuss mainly scientific topics, in particular, the professor's research. Although Silviu Dragomir managed to participate again in the scientific life of the period – due recognition has to be paid to a number of friend (Constantin Daicoviciu, Andrei Oțelea) who helped him in this respect –, the informers' reports testify to the many difficulties he had to face.

On July 28th 1960, after many years of keeping Silviu Dragomir under surveillance, the security services decided to exonerate him of the charge of espionage because the suspicions they had were never confirmed. Nevertheless, the historian's actions were monitored until the end of his life, and occasionally informers still wrote reports on him. One notices the large number of security offices who were in charge with professor Dragomir's surveillance (mainly because he had chosen to keep a low profile and live in isolation) and the many informers among the Marxist historians from Cluj.